

พุทธมหายาน : ความเชื่อและศรัทธาในเจ้าแม่กวนอิม

Mahayana Buddhism: Beliefs and Faith in the Bodhisattva Guanyin

พระก้องเกียรติ สุวฑฒนปญโญ¹
Phra Kongkiat Suvaddhanapañño

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อและศรัทธาต่อเจ้าแม่กวนอิมในฐานะพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์แห่งความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นองค์สำคัญในพระพุทธศาสนาพุทธมหายาน ความเชื่อนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวจีนและประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย เช่น จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี โดยมีรากฐานมาจากหลักคำสอนที่เน้นการเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น และการบำเพ็ญกุศลเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การสวดมนต์ การรักษาศีล การกินเจ การกราบไหว้เจ้าแม่กวนอิม ไม่เพียงแต่สะท้อนความศรัทธาหลักของพุทธศาสนิกชน แต่ยังเป็นที่พักทางจิตใจและสร้างแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต

บทบาทของความเชื่อดังกล่าวในการส่งเสริมคุณธรรม ความรัก และความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะการสร้างความสุขทางจิตใจและการแคล้วคลาดจากภัยอันตราย ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาพุทธมหายาน วัฒนธรรมท้องถิ่น และแนวคิดจากศาสนาอื่น ๆ ที่ทำให้พิธีกรรมและความเชื่อมีความลึกซึ้งทั้งในด้านจิตวิญญาณและสังคม ความเชื่อในเจ้าแม่กวนอิมจึงยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้ศรัทธา และช่วยเสริมสร้างคุณค่าในสังคมร่วมสมัยด้วย

คำสำคัญ : พุทธมหายาน, ความเชื่อ, เจ้าแม่กวนอิม

Abstract

This article aims to study the beliefs and faith in Guan Yin as Avalokiteshvara Bodhisattva of compassion, a central figure in Mahayana Buddhism. These beliefs are widely recognized among the Chinese and in various Asian countries, such as China, Japan, and Korea. They are rooted in teachings emphasizing selflessness, helping others, and performing meritorious deeds for the benefit of all beings. Rituals associated with these beliefs, such as chanting, observing precepts, vegetarianism, and venerating Guan Yin, not only reflect the profound faith of Buddhists but also serve as a spiritual refuge and inspire a meaningful approach to life.

¹ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

The role of these beliefs in promoting virtues such as compassion, love, and unity within families and communities is significant, especially in fostering inner peace and protection from harm. Moreover, they highlight the integration of Mahayana Buddhism, local cultures, and Hindu concepts, which enrich the rituals and beliefs both spiritually and socially. Consequently, faith in Guan Yin continues to play an essential role in the lives of devotees, contributing to the cultivation of values in contemporary society.

Keywords: Mahayana Buddhism, Belief, Guan Yin

บทนำ

ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ มนุษย์มีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่บางครั้งเปลี่ยนแปลงไป ทำให้มนุษย์เกิดความหวาดกลัวและไม่มั่นใจ มนุษย์จึงเชื่อว่าทุกสิ่งมีความเกี่ยวข้องกับภูตผีปีศาจและวิญญาณต่าง ๆ เมื่อสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์จึงพัฒนาความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าและรูปเคารพต่าง ๆ เนื่องจากมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติน้อย จึงคิดว่าปรากฏการณ์เหล่านั้นเกิดจากอำนาจลึกลับ ทำให้เกิดความหวาดกลัวและพยายามหาวิธีทำให้สิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้นพอใจและปกป้องรักษา มนุษย์จึงแสดงออกผ่านความเชื่อ (Jing Kaiyang, 2562 : 1) กล่าวคือ ความเชื่อ คือ พลังที่จะสร้างสิ่งต่าง มนุษย์สร้างโลก ในความเป็นจริงจากสิ่งที่มนุษย์ตกลงใจแล้วว่าจะเชื่อ ความเชื่อผลักดันให้เกิดเป็นการกระทำ หรือขัดขวางไม่ให้กระทำก็ได้ สิ่งที่เราเชื่อส่งผลต่อความสามารถในการทำงาน ทักษะคิดต่อเรื่องเงินทอง รวมถึงวิธีดำเนินชีวิตและผูกมิตรสัมพันธ์กับทุกคน (พรณี ชูจิรวงศ์, 2552 : 1)

ความรู้สึก ความคิด หรือความเชื่อ รวมถึงแนวโน้มที่จะแสดงออกในรูปแบบของพฤติกรรมของบุคคล เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบที่เกิดจากการประเมินความชอบหรือไม่ชอบ ซึ่งส่งผลต่อการตอบสนองในเชิงบวกหรือเชิงลบของบุคคลนั้น ๆ ทักษะคิดเหล่านี้สามารถเรียนรู้และจัดการได้ผ่านประสบการณ์ และสามารถรับรู้หรือตีความได้จากสิ่งที่เป็นการหรือไม่เป็นทางการ รวมถึงจากพฤติกรรมของบุคคลนั้น มนุษย์ไม่อาจขาดความเชื่อหรือความคิดได้ เพราะหากปราศจากความเชื่อ มนุษย์จะไม่เข้าใจตนเองและไม่สามารถเข้าใจโลกหรือสภาพแวดล้อมรอบตัวได้ หากขาดความเข้าใจในสิ่งเหล่านี้ มนุษย์ก็จะไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเต็มที่ ตัวอย่างเช่น หากไม่รู้ว่าเป็นใคร เพศชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ ก็จะไม่สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม หรือหากขาดความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมรอบตัว ก็จะไม่สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้ และอาจประสบกับอันตรายจากสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ได้ การเข้าใจและมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัย (ธนาภรณ์ วิวัฒน์สร, 2556 : 9-10)

คำกล่าวของจิตรา ก่อนันทเกียรติ (2542 : 55) ที่ว่า “คนจีนก็เหมือนคนไทย คือ เป็นคนพุทธ” นั้น อาจต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติมว่า ชาวจีนที่อพยพมาประเทศไทยรุ่นแรก ๆ จนถึงช่วงสมัยสงครามเย็น หรือ

วารสารพุทธอาชีวศึกษา ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

ก่อนยุคสังคมนิยมของประธานาธิบดีเหมาเจ๋อตง ยังคงยึดมั่นในคติความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งรวมถึงพุทธ เต๋า และขงจื้อ ดังนั้นจึงยังคงนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ได้แก่ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เทพเจ้า และรูปเคารพ เช่น เทพเจ้ากวนอู เจ้าแม่กวนอิม และเจ้าแม่ทับทิม ตามจารัตินิยมของบรรพชน ทำให้ลูกหลานของชาวจีนรุ่นนี้ยังคงยึดมั่นในคติความเชื่อและจารีตแบบบรรพบุรุษ พระพุทธศาสนานิกายมหายานมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่แตกต่างจากนิกายเถรวาท โดยนิกายเถรวาทมีทรรศนะว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลสามัญ ไม่ได้มีอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์เช่นเดียวกับที่มหายานอธิบายไว้ เพราะในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทกล่าวอย่างชัดเจนว่า ความเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้อยู่ที่ตัวบุคคลหรือกายเนื้อ หากแต่อยู่ที่ ธรรม ดังที่มีพุทธวจนะว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา” (สมถกัมม ปรามาส, 2540 : 3)

เจ้าแม่กวนอิมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจีนเคารพนับถืออย่างกว้างขวาง และรู้จักกันในฐานะ “พระโพธิสัตว์แห่งความเมตตากรุณา” โดยแท้จริงแล้ว เจ้าแม่กวนอิมไม่ได้เป็น “เจ้า” ในความหมายทั่วไป คำว่า “เจ้า” ที่ใช้กันนี้อาจมีที่มาจากคำว่า “เจ้าหญิง” อันหมายถึงเจ้าหญิงเมี่ยวซัน หรือพระราชธิดาเมี่ยวซัน พระธิดาองค์เล็กของกษัตริย์เมี่ยวจวง ผู้ครองแคว้นชิงหลิน ประเทศจีน ซึ่งทรงมีความศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ทรงศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนแตกฉาน ทรงบำเพ็ญเพียรทางธรรมจนสำเร็จมรรคผลและมีอำนาจอภิญญา พระองค์ทรงแผ่เมตตาบารมีไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลาย จึงได้รับนามว่า “กวนซื่อมิ” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ดับเสียงวิงวอนจากสรรพชีวิต” แท้จริงแล้ว พระโพธิสัตว์กวนอิมคือพระสัมมาธรรมะวิยาพุทธ ผู้แบ่งภาคมาเพื่อโปรดสัตว์โลก (Jing Kaiyang, 2562 : 2-3)

จากข้อความข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่า ความเชื่อในเจ้าแม่กวนอิมเป็นตัวอย่างที่สำคัญในการแสดงถึงพลังศรัทธาของมนุษย์ ชาวจีนเคารพนับถือเจ้าแม่กวนอิมในฐานะพระโพธิสัตว์แห่งความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนามหายาน ดังนั้น การศึกษาความเชื่อและศรัทธาในเจ้าแม่กวนอิมจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจถึงบทบาทของศาสนาในสังคมและการดำเนินชีวิตของผู้คน

พระพุทธศาสนามหายาน

ก่อนที่ชาวจีนจะรับนับถือศาสนา ชาวจีนโบราณมีความเชื่อในการนับถือธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติโดยเชื่อว่าเทพเจ้าหลากหลายองค์มีอำนาจกำหนดและควบคุมชะตาชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ไม่อาจเอาชนะหรืออยู่เหนืออำนาจธรรมชาตินั้นได้ นอกจากนี้ ชาวจีนยังให้ความเคารพต่อผืนดินอย่างมาก เนื่องจากเชื่อว่าดินเป็นแหล่งกำเนิดของสรรพชีวิตและพืชพรรณธัญญาหารต่าง ๆ ตามคติจีนที่กล่าวว่า “สวรรค์เป็นกษัตริย์ แผ่นดินเป็นราชินี” ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่สามารถกำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ได้ (ตัวน ลี เสง และบุญยิ่ง ไร่สุขสิริ, 2543 : 3)

พระพุทธศาสนามหายานเป็นนิกายหนึ่งในศาสนาพุทธสายอาจารย์วาท ซึ่งได้รับการนับถือในประเทศทางตอนเหนือของอินเดีย เนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม มองโกเลีย และบางส่วนของรัสเซีย จุดเด่นของนิกายนี้เน้นแนวความคิดการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อสั่งสมบารมีในการช่วยเหลือสรรพชีวิตให้พ้นจากความ

ทุกซ์ สำหรับการปฏิบัติตามพระวินัยนั้น ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาพยายามใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรม ทั้งเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและเพื่อการดำรงตนในทางที่ดี (มนัสวี ศรีนันท, 2564 : 31) พระพุทธศาสนาพัฒนาเป็น นิกายมหายานด้วยสาเหตุจากปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายในประกอบด้วยความสัมพันธ์ของทฤษฎี สามัญญตาและสี่ลสามัญญตาของคณะสงฆ์ ซึ่งส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางความเชื่อและการปฏิบัติ ส่วน ปัจจัยภายนอกเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงพระบุคลิภาพของพระพุทธเจ้า แรก กตตันจากศาสนาพราหมณ์ และอิทธิพลทางการเมืองที่ส่งผลต่อพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ การศึกษาเบื้องต้น เหล่านี้มีความสำคัญเพื่อให้เข้าใจพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอินเดียตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสูญสิ้นจาก แผ่นดินอินเดีย (ครรชิต มีซอง และพระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, 2563 : 73)

พระพรหมบัญญัติ (2561) แสดงทรรศนะว่า พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทให้ความสำคัญกับคุณภาพ ของศาสนิกชน ขณะที่ฝ่ายมหายานมุ่งเน้นที่ปริมาณ โดยเชื่อว่าการมีปริมาณมากจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ ผ่านการอบรมและบ่มนิสัย ดังนั้นฝ่ายมหายานจึงสร้างพิธีกรรมและจารีต ต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อดึงดูดประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม และยังมีการปรับลดพระวินัยให้เหมาะสมกับกาลเทศะ อุดมคติของฝ่ายมหายานคือการให้ทุกคนบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อช่วยปลดปล่อยทุกข์จากสัตว์โลก

ในฝ่ายมหายาน พระโพธิสัตว์ถือเป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญบารมีทั้ง ๖ ได้แก่ ทาน ศีล ขันติ วิริยะ ฌาน และ ปัญญา โดยพระโพธิสัตว์จะระลึกอยู่เสมอว่า สัตว์ทั้งหลายในโลกมีจิตติดเบียนและตกอยู่ในมหาสมุทรแห่ง สังสารวัฏอย่างไม่มีอาภหกลีกเลียงได้ ดังนั้น พระโพธิสัตว์จึงต้องฝึกฝนบารมีและรักษาจริยวัตรที่ดี เพื่อช่วยสัตว์ ทั้งหลายให้พ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏและบรรลุอนุตรสัมโพธิในที่สุด ในขณะเดียวกัน เสถียร โพธิ์นันทะ (2543 : ก) การก่อตัวของมหายานเริ่มปรากฏให้เห็นเค้าโครงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 1 แต่ยังไม่เด่นชัดมากนัก ความเห็นของคณาจารย์ในนิกายต่าง ๆ รวม 18 นิกาย ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวคิดมหายานทั้งสิ้น มหายานเริ่มมีรูปแบบที่ชัดเจนในราวพุทธศตวรรษที่ 6 โดยพระอศฺวเมษะ ชาวเมืองสาเกต ได้เผยแผ่หลักคำ สอนของมหายานอย่างชัดเจนผ่านการแต่งคัมภีร์มหายานศรัทธาปาทศาสตร์

วิทยา ศักยาภินันท์ (2552, 1-14) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่พระพุทธศาสนาพยายามเน้นอุดมการณ์พระ โพธิสัตว์มีหลายประการ ดังนี้

1. บุคลิภาพของพระพุทธเจ้า ในพระชาติที่ผ่านมาทุกชาติ พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีอย่างต่อเนื่อง เพื่อเตรียมพร้อมเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต การบำเพ็ญบารมีนี้ช่วยให้พระองค์สามารถช่วยเหลือสัตว์โลก ได้มากขึ้น การบำเพ็ญตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์จึงเปิดโอกาสให้ทุกคนตั้งความปรารถนานี้ได้โดยไม่มีข้อจำกัด ซึ่งต่างจากการบรรลุเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าที่ต้องเกิดขึ้นในยุคที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติเท่านั้น

2. กุศลจิตของพระธรรมทูต พระธรรมทูตที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างถิ่นได้ปรับเปลี่ยน แนวทางเพื่อให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โดยยังคงรักษาหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา อุดมการณ์พระโพธิสัตว์จึงเป็นสิ่งที่สามารถทำให้ผู้คนยอมรับได้ง่ายขึ้นและเข้าถึงจิตใจของคนในแต่ละพื้นที่ได้ ดียิ่งขึ้น

3. อิทธิพลจากศาสนาฮินดูในกายภาควัต ในคริสต์ศตวรรษที่ 2 ศาสนาฮินดูเน้นการบูชาเทพเจ้าและความจงรักภักดีต่อพระวิษณุ แนวคิดนี้ส่งผลต่อจิตวิทยาของประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นล่าง ซึ่งให้ความสำคัญกับการอุทิศตนและการได้รับความคุ้มครองมากกว่าการแสวงหาปัญญาและความหลุดพ้นส่วนตัว ทำให้อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ตอบสนองต่อกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี และสามารถแข่งขันกับศาสนาฮินดูในยุคนั้น ผู้คนนับถือพระโพธิสัตว์หลายองค์ โดยเฉพาะเจ้าแม่กวนอิม ถือเป็นพระโพธิสัตว์องค์สำคัญในพระพุทธศาสนาหายาน และมีผู้คนศรัทธาอย่างแพร่หลายทั่วโลก ด้วยเชื่อว่าพระองค์ทรงมีเมตตาและกรุณาอันยิ่งใหญ่ โดยช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากอย่างไม่เลือกปฏิบัติ และด้วยพระญาณบารมีของพระโพธิสัตว์กวนอิม ผู้คนเชื่อว่าพระองค์จะคุ้มครองให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงและประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา

พระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาหายาน คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุความเป็นพระพุทธรูป หรือผู้ที่จะเป็นพระพุทธรูปในอนาคต ท่านเหล่านี้ดำเนินชีวิตตามแนวทางของศูนยตา ซึ่งหมายถึงการปล่อยวางจากความผูกพันและความยึดมั่นต่าง ๆ พระโพธิสัตว์มีบทบาทสำคัญในการชี้แนะและเตือนสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากทิวทัศน์ที่ก่อให้เกิดความทุกข์ โดยแสดงแนวทางสู่การหลุดพ้นที่เป็นอมตะและสงบสุข พร้อมทั้งตั้งปณิธานเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ถือเป็นแกนสำคัญและเป้าหมายของพุทธศาสนาหายาน พระโพธิสัตว์เป็นที่พึ่งและที่เคารพของผู้ศรัทธา มีภารกิจหลักในการช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์และพบสุขในชีวิต ทั้งยังเป็นที่เคารพบูชาของผู้ศรัทธา ซึ่งพระโพธิสัตว์ถูกมองว่าเป็นเทพผู้สถิตอยู่ในสรวงสวรรค์

พุทธศาสนาหายานถือว่าพระโพธิสัตว์ต้องกล้าหาญ ไม่ย่อท้อต่อทุกข์ภัยในวัฏสงสาร และยอมทนทุกข์แทนสรรพสัตว์ได้ แม้การปลดปล่อยทุกข์นั้นจะทำให้ต้องเผชิญกับความยากลำบากในนรกก็ตาม สาธุชนที่ปรารถนาบรรลุพุทธภูมิย่อมถือเอาพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่าง เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้ตั้งปณิธานว่า หากยังมีสัตว์ที่ทุกข์ยากอยู่ จะไม่ปรารถนาบรรลุพุทธภูมิ หรือพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ ผู้ตั้งปณิธานว่า トラบใดที่นรกยังคงอยู่ トラบนั้นก็จะไม่บรรลุพุทธภูมิ (ผุดพรรณ ศุภพันธุ์, 2529 : 79)

บรรดาพระโพธิสัตว์องค์สำคัญ ๆ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ หรือที่รู้จักกันในนามเจ้าแม่กวนอิม เป็นพระโพธิสัตว์ที่มีผู้เคารพนับถือมากที่สุด เพราะเชื่อกันว่าพระองค์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระมหากรุณาอันกว้างใหญ่ไพศาล ชาวจีนได้ให้ความเคารพและบูชาพระปฏิมาหรือภาพของพระองค์อย่างแพร่หลายด้วยความศรัทธาอย่างยิ่ง ด้วยพระองค์ทรงมีพระเมตตาและพระกรุณาอย่างลึกซึ้ง ทรงคอยปลดเปลื้องความทุกข์และภัยพิบัติ นานาประการให้แก่สรรพสัตว์ ชาวจีนจึงเรียกว่า “กวนอิมพู้สัก” อันหมายถึง พระโพธิสัตว์ผู้ทรงคอยสอดส่องและสดับรับฟังเสียงความทุกข์สุขของสรรพสัตว์ เพื่อช่วยปลดเปลื้องให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้น ๆ (ไพฑูรย์ รื่นสัตย์, 2556 : 40-41) พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์ที่พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานให้ความเคารพนับถืออย่างสูง เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ต่อสรรพสัตว์ โดยพระองค์ทรงแผ่เมตตาและโปรดสัตว์ทั่วทั้งไตรโลก ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง พระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ทรงช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ภัยแก่สัตว์โลกอยู่เสมอ จึงมีพระนามที่แสดงถึงลักษณะและคุณสมบัตินี้ว่า “พระกวนอิม” ซึ่ง

มีความหมายว่า “พระมหาโพธิสัตว์ผู้เจียะหุพังเสียงของสัตว์โลก” ตามคติมหายาน พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ทรงอวตารในหลายลักษณะตามความเหมาะสมเพื่อโปรดสัตว์และช่วยเหลือในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น เมื่อไปช่วยกษัตริย์ก็จะปรากฏในรูปของกษัตริย์ที่มีศักดิ์สูงกว่าผู้ที่ทรงช่วยเหลือ หรือหากไปปราบมารก็อวตารเป็นอภิมหาพญามารที่มีลักษณะดุร้ายและมีเศียรมากมาย ดุยิ่งใหญ่กว่าและน่าเกรงขามกว่าเหล่ามารทั้งปวง และเมื่อทรงโปรดท้าวนางหรือสตรีเพศก็ทรงแสดงกิริยามารยาทที่น่ากราบไหว้อย่างอ่อนโยน การที่พระองค์ทรงอวตารเช่นนี้ ก็เพื่อให้เหมาะสมกับกาลและเทศะ และเพื่อให้ง่ายต่อการเผยแผ่ธรรมะนั้นเอง (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522 : 2)

จากการสังเคราะห์ข้อมูลของ สุชาดา ตันตสุรฤกษ์ (2532 : 16-17) พบว่า ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งเน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุผล โดยมุ่งหวังให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์และช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ไปด้วย หลักคำสอนของพุทธศาสนามุ่งเน้นให้ผู้คนทำความดี ขณะที่มหายานเน้นการประกอบกรรมดีตามคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ โดยมุ่งหวังให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และพร้อมช่วยเหลือผู้อื่น พฤติกรรมที่ควรทำ เช่น การบริจาคเงินเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การสร้างอาคาร ถนน โรงเรียน และโรงพยาบาล นอกจากนี้ยังควรมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตากรุณา และยกย่องบุคคลที่ปฏิบัติตามคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ เช่น เจ้าแม่กวนอิม เป็นต้น

สามารถกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามหายานเป็นนิกายหนึ่งในพุทธศาสนาที่ได้รับการนับถือในหลายประเทศในเอเชีย เช่น จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ซึ่งเน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุผลที่ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติตนหลุดพ้นจากความทุกข์ แต่ยังสามารถช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ไปด้วย หลักคำสอนของมหายานมุ่งหวังให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว และพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น โดยมีการสร้างพิธีกรรมและจารีตเพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรม เช่น การบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์และการช่วยเหลือผู้อื่นอย่าง 'ไม่' หวั ง ผล ต อ บ แ ท น เ ป็ น ส ี ง ส ำ ค ัญ ใน ก าร ป ฏิ บ ัติ พ ระ อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ หรือเจ้าแม่กวนอิม ถือเป็นพระโพธิสัตว์ที่ได้รับความศรัทธาจากผู้คนอย่างกว้างขวาง เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณในการช่วยเหลือผู้คนจากทุกข์ภัยต่าง ๆ

ความเชื่อและศรัทธาในเจ้าแม่กวนอิม

ความเชื่อในพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ หรือที่รู้จักกันในชื่อ “เจ้าแม่กวนอิม” มีรากฐานมาจากพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งจะขอสรุปพอสังเขปดังนี้

ตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” ในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับคำภาษาบาลีว่า “สัทธา” และภาษาสันสกฤตว่า “ศรัทธา” ไว้ว่า เป็นการเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี และสิ่งดีงาม รวมถึงในการทำ ความดี (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538 : 323) ความเชื่อของมนุษย์โดยทั่วไปเกิดจากความรู้สึกไม่ปลอดภัยต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่เป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของ

วารสารพุทธาเซียนศึกษา ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

มนุษย์ และไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ มนุษย์จึงเกิดความคิดว่าต้องมีบางสิ่งที่บันดาลให้เหตุการณ์เหล่านั้นเกิดขึ้น สิ่งนั้นมีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนว่าอำนาจนั้นคืออะไร จึงเกิดจินตนาการตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ภูต ผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น (दनัย ไชโยธยา, 2538 : 68-69)

เจ้าแม่กวนอิม หรืออวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ มีประวัติและตำนานที่เกี่ยวข้องกับชาวเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากมาย ทั้งจากหลักฐานทางวรรณกรรมและประติมากรรมที่พบในหลายพื้นที่ เจ้าแม่กวนอิมเป็นพระโพธิสัตว์แห่งความเมตตาตามคติในพุทธศาสนานิกายมหายาน ตำนานกล่าวว่าเจ้าแม่กวนอิมเห็นความทุกข์ทรมานของผู้คนที่ประสบภาวะสงครามอันยาวนาน จึงกลายเป็นที่พึ่งทางใจในยามทุกข์ยาก ด้วยคตินิยมนี้ ผู้ที่เคารพนับถือเจ้าแม่กวนอิมมักละเว้นจากการกินเนื้อวัว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลกินเจ และบางคนปฎิญาณตนไม่บริโภคเนื้อวัวตลอดชีวิต อีกทั้งยังไม่ถวายอาหารที่มีเนื้อสัตว์แก่เจ้าแม่กวนอิม เนื่องจากเชื่อว่าท่านมีเมตตาต่อสรรพสัตว์และละเว้นการฆ่าสัตว์ (วรรณพรรณ เฟรนซ์, 2560 : 68-98)

พระมหาโพธิธรรมาจารย์ วงศ์ศากยะ และภิกษุณีโพธิสัตว์ (วรมัย กบิลสิงห์) (2551 : 182) ได้ขยายความถึงพระแม่เจ้ากวนอิมว่า พระองค์ทรงเป็นพระบรมโพธิสัตว์ที่มีปณิธานอันสูงส่งในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยการบำเพ็ญบารมีอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์และบรรลุความสุขได้ แม้ว่าพระแม่กวนอิมจะมีคุณสมบัติพร้อมที่จะบรรลุพระนิพพานในทันที พระองค์กลับเลือกที่จะทนทุกข์และรอคอยเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ก่อน แม้จะต้องอดทนต่อความยากลำบากในการบำเพ็ญธรรมเพื่อผู้ที่ทุกข์ทรมาน พระแม่กวนอิมทรงมีพระทัยที่เมตตากรุณาและอดทนอย่างยิ่ง การบำเพ็ญของพระองค์สะท้อนถึงพระเมตตาที่ลึกซึ้ง พร้อมทั้งเป็นการสัญญาว่าพระองค์จะยังคงตั้งปณิธานที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ในอนาคต ความเชื่อในพระโพธิสัตว์ รวมถึงเจ้าแม่กวนอิมหรือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ถือเป็นเสมือนพลังชีวิตสำหรับผู้ที่ศรัทธาอย่างมั่นคง เพราะความเชื่อดังกล่าวให้ความมั่นใจและความไว้วางใจ แม้ในสิ่งที่มองไม่เห็น ซึ่งส่งผลให้เกิดรูปแบบและโครงสร้างทางสังคมที่มีระเบียบแบบแผนและสถานภาพ (Status) ที่ทุกคนยึดถือและปฏิบัติตาม (เดือน คำดี, 2541 : 13) นอกจากนี้ อานุภาพแห่งพระโพธิสัตว์กวนอิมมีมากมายมหาศาลเพียงแต่บุคคลใดก็ตาม เมื่อระลึกถึงพระองค์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา พระองค์ก็จะแผ่เมตตากรุณาปลดปล่อยทุกข์ภัยต่าง ๆ ได้ตามประสงค์ พระองค์ทรงบันดาลให้ผู้นั้นแคล้วคลาดปลอดภัย มีความเข้มแข็ง ปราศจากทุกข์ภัย เสริมสร้างความเป็นสิริมงคลและความสมหวัง และการสวดพระนามของพระโพธิสัตว์กวนอิมด้วยจิตภavana แม้เพียงวาระเดียวก็จะได้อานิสงส์ไม่มีวันหมดสิ้น (เบญจมาศ แพทอง, 2540 อ้างใน Jing Kaiyang, 2562 : 23)

จากการศึกษาวิจัยโดย Lu Yang (2555) ผลการวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อในเจ้าแม่กวนอิมในสังคมไทย โดยเฉพาะในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. สัญลักษณ์แห่งความเมตตา เจ้าแม่กวนอิมถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความเมตตากรุณาที่ช่วยปลดปล่อยทุกข์ให้แก่ผู้ที่ศรัทธา ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนให้ความนับถืออย่างสูง โดยเฉพาะด้านการให้โดยไม่หวัง

ผลตอบแทน ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่อง "เมตตา" การนับถือเจ้าแม่กวนอิมยังสามารถสร้างแรงบันดาลใจในด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะการเผยแพร่แนวทางแห่งความเมตตาให้กว้างขวางมากขึ้น

2. การผสมผสานทางวัฒนธรรม ความเชื่อของชาวจีนในสังคมไทยมีลักษณะผสมผสานที่เป็นเอกลักษณ์ ชาวจีนที่อพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้รับความและส่งต่อความเชื่อและประเพณีของตนมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าบางส่วนจะปรับตัวหรือกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมไทย แต่ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์เฉพาะตัวไว้ โดยเฉพาะการนับถือเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งมีการเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน

3. พิธีกรรมและบทบาทในวิถีชีวิต ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมในสังคมไทย โดยเฉพาะในย่านเยาวราช มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของผู้นับถือ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ อาหารการกิน หรือวิถีชีวิต โดยเฉพาะการงดเนื้อสัตว์ในบางเทศกาล ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้ศรัทธา อีกทั้งยังมีเทศกาลและพิธีการขอพรต่าง ๆ ซึ่งส่งเสริมให้ผู้ศรัทธามีจิตใจเข้มแข็งและเชื่อมั่นว่าเจ้าแม่กวนอิมจะช่วยให้ชีวิตของพวกเขาสมปรารถนา

ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความผูกพันลึกซึ้งกับการกราบไหว้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยยึดถือพิธีกรรมเหล่านี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การปฏิบัติตามพิธีกรรมต่าง ๆ จึงเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัย ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน สร้างความรัก ความสามัคคี และความผูกพันในหมู่ญาติวงศ์ตระกูล รวมถึงเชื่อมความสัมพันธ์กับคนไทยเชื้อสายจีนด้วยกัน จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้หลายครอบครัวสามารถประสบความสำเร็จในชีวิต ปัจจุบันจะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตและการทำธุรกิจต่าง ๆ ของคนไทยเชื้อสายจีนมักมีการขอพรจากเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ประสบผลสำเร็จ (ประเสริฐศักดิ์ ซึ่งประสิทธิ์, 2565 : 35-45)

ความเชื่อและศรัทธาในเจ้าแม่กวนอิมหรือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ มีรากฐานจากพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยเน้นถึงความเมตตากรุณาและการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ความเชื่อนี้ปรากฏผ่านพิธีกรรม การละเว้นการบริโภคเนื้อสัตว์ และเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งสร้างแรงบันดาลใจในด้านคุณธรรม ความผูกพันในความเชื่อดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมความรักและความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน การกราบไหว้เจ้าแม่กวนอิมเป็นที่พึ่งทางจิตใจในยามทุกข์ พร้อมทั้งเสริมพลังให้ผู้ศรัทธาแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อในเจ้าแม่กวนอิมจึงยังคงมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตและความสำเร็จของผู้ศรัทธาในหลายด้าน ทั้งส่วนบุคคลและสังคม

วัตรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องตามความเชื่อ

ปัจจุบัน ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมมีความหลากหลาย โดยแต่ละพื้นที่มีรูปแบบความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป ซึ่งบางครั้งอาจมีมุมมองที่หลากหลายในด้านความน่าเชื่อถือของพิธีกรรมเหล่านี้ จากประเด็นดังกล่าว จึงได้มีการเสนอแนวคิดเพื่อวิเคราะห์พัฒนาการและสภาพของความเชื่อ

วารสารพุทธอาชีวศึกษา ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

และพิธีกรรม ตลอดจนแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนให้การประกอบพิธีกรรมและมุมมองความเชื่อที่เกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมสอดคล้องกับแนวทางที่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อผู้ศรัทธาในเจ้าแม่กวนอิม (เพชรวารารักษ์ กอบกิจ และคณะ, 2564: 64-77) โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตน โดยไม่จำกัดว่าเป็นศาสนาใด ซึ่งทุกศาสนามีการปฏิบัติตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเอง ถือเป็นกิจกรรมบูชาหรือการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และสะท้อนความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านในชนบท พิธีกรรมยังแสดงถึงวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ รูปแบบของพิธีกรรมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เข้ากับผู้คนในแต่ละพื้นที่ มักผสมผสานระหว่างพิธีที่มีอยู่เดิมกับสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามามีบทบาท (ฐาปนีย์ พิมพ์ลักษณ์, 2549 : 9-10) แบบอย่างหรือธรรมเนียมที่ควรปฏิบัติตาม เช่น การปฏิบัติให้ถูกต้องตามพิธีพิธีกรรม หมายถึง การบูชา หรือแบบแผนที่ปฏิบัติตามหลักศาสนา (สุริยา รัตนกุล, 2549 : 1)

จากการศึกษาของ Jing Kaiyang (2562) พบว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมสามารถจำแนกได้เป็นสองประเด็นหลัก ดังนี้

ประเด็นที่ 1 พิธีกรรมเกี่ยวกับตำนานของเจ้าแม่กวนอิม (วันอานี๋แซ)

ในวันนี้นักไทยเชื้อสายจีนจะประกอบพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงเจ้าแม่กวนอิม โดยปฏิบัติตามหลักของการถือศีลและการกินเจ แต่งกายด้วยชุดสีขาวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ เพื่อเข้าร่วมพิธีที่ศาสนสถาน โดยถือเป็นการบำเพ็ญบุญและสะสมกุศลให้แก่ตนเองและครอบครัว

ประเด็นที่ 2 พิธีกรรมเกี่ยวกับเทศกาลสำคัญ

ในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น ตรุษจีน ไหว้พระจันทร์ และเทศกาลกินเจ คนไทยเชื้อสายจีนจะทำพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่กวนอิมเพิ่มเติม เช่น การสวดมนต์อ้อนวอนขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคล การปล่อยสัตว์ เช่น ปลาและนก เป็นการแสดงความเมตตาต่อสรรพชีวิตและเป็นการสะสมบุญกุศลในช่วงเวลาสำคัญ

พิธีกรรมมีบทบาทสำคัญต่อสังคม โดยเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ผู้คนได้มารวมตัวกันและร่วมปฏิบัติพิธีอย่างถูกต้องครบถ้วน ซึ่งเป็นการสร้างวินัยในสังคม พิธีกรรมยังเสริมสร้างความมั่นใจ กำลังใจ และความสุขในการดำเนินชีวิตประจำวัน ช่วยให้ผู้คนมีความรอบคอบ ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต มีความเคารพซึ่งกันและกัน และรู้จักปกป้องตนเอง นอกจากนี้ยังส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนบ้านและชุมชนโดยรวม สรุปได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยสร้างความรักและความสามัคคี แสดงถึงความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม และเป็นแรงจูงใจให้ผู้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำให้เกิดความอิม

เ อ ิ บ ใ จ (Jing Kaiyang, 2562 : 6)

พิธีกรรมและการสักการะบูชาพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มีรากฐานมาจากความศรัทธาและความเลื่อมใสอย่างลึกซึ้ง ซึ่งผสมผสานทั้งแนวคิดแบบอเทวนิยมและเทวนิยม โดยได้รับอิทธิพลจากลัทธิภักติในศาสนาฮินดู ที่เน้นความจงรักภักดีต่อเทพเจ้า ส่งผลให้ความศรัทธามีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมและการ

สักการบูชา พุทธศาสนิกชนชาวจีนเคารพนับถือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ดังปรากฏในบันทึกการเดินทางของพระถังซำจั๋ง ความเชื่อในพระโพธิสัตว์นี้สืบทอดมาจากมหายานยุคปลาย ผสมผสานแนวคิดฮินดูและวัฒนธรรมท้องถิ่นจีน พุทธศาสนิกชนชาวจีนยกย่องพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (หรือ เจ้าแม่กวนอิม) ในฐานะเทพเจ้าองค์หนึ่ง และมีความเชื่อเกี่ยวกับการอวตารในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งคล้ายคลึงกับพุทธศาสนิกชนชาวไทยบางกลุ่ม แม้ว่าหลักคำสอนและบทสวดมนต์เพื่อบูชาพระโพธิสัตว์จะเน้นให้ผู้ศรัทธาปฏิบัติตามแนวทางแห่งการเสียสละ การบำเพ็ญบารมี และการละวางเพื่อเข้าถึงการหลุดพ้น แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ความเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์มีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลมากกว่าการปฏิบัติธรรมและการเข้าใจปรัชญาพุทธ (พระมหาสมยศ อากาศโต, 2546 : ข)

นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาหลายท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิม ในที่นี้สามารถยกตัวอย่างได้จากงานของ รัตนะ ปัญญาภา และอภิรักษ์ ธรรมอินทร์ลาด (2565 : 187-209) ที่ได้อธิบายแนวทางการปฏิบัติสำหรับผู้นับถือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม) ในพุทธศาสนา มหายาน ผ่านบทความวิชาการเรื่อง “วัตรปฏิบัติสำหรับผู้นับถือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม)” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การรักษาศีล การรักษาศีลถือเป็นหลักปฏิบัติสำคัญอันดับแรกสำหรับผู้นับถือเจ้าแม่กวนอิม หรือพระอวโลกิเตศวร ในพุทธศาสนา มหายาน คำว่า “ศีล” หมายถึงบทบัญญัติที่กำหนดการปฏิบัติเพื่อให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข โดยการรักษาศีลนี้รวมถึงการควบคุมกายและวาจาให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักทศพิธราชธรรม ทั้งนี้ ศีลในพุทธศาสนา มหายานมีสาระคล้ายคลึงกับศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น ศีล 5 และศีล 8 แต่มีความแตกต่างในรายละเอียดบางประการ เช่น ลำดับศีลอุโบสถ

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิด “ตรีวิสุทธิศีล” ซึ่งเน้นความบริสุทธิ์ของศีลสามลักษณะ คือ การงดเว้นจากการประกอบอกุศล การควบคุมอินทรีย์ และการพัฒนาความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือสัตว์ ซึ่งถือเป็นการบำเพ็ญตนเพื่อสรรพสัตว์ เช่น การให้อาหาร การพยาบาล การให้ที่พักพิง เป็นต้น การบำเพ็ญนี้สอดคล้องกับหลักความไม่เกรงกลัวสักระการของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ซึ่งหมายถึงความไม่หวั่นกลัวในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือในภาวะไฟลุกท่วม การจมน้ำ หรือการเผชิญกับดินแดนลงตา

2. การกินเจ การกินเจเป็นการปฏิบัติธรรมสำคัญสำหรับผู้นับถือพระพุทธรูปศาสนา มหายาน โดยเฉพาะชาวจีนและชาวญวน คำว่า “เจ” หมายถึงการงดอาหารที่มีเนื้อสัตว์ รวมถึงพืชบางชนิด เช่น กระเทียม กุยช่าย ผักชี เป็นต้น ซึ่งการกินเจในลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับการรักษาศีลแปด ควบคู่กับการบำเพ็ญธรรมเพื่อชำระกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ เทศกาลกินเจตรงกับเดือนเก้า ตามปฏิทินจันทรคติของจีน เริ่มต้นจากวันขึ้น 1 ค่ำ ถึง 9 ค่ำ รวมเป็นเวลา 9 วัน ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาของการบูชาและสักการะพระพุทธรูปเจ้า พระโพธิสัตว์ และดาวนพเคราะห์ทั้ง 9

วารสารพุทธอาชีวศึกษา ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

การกินเจยังเป็นการแสดงความเคารพและสืบสานความเชื่อในการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ สวดมนต์ภาวนาและแผ่เมตตาเพื่อความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต การบำเพ็ญกุศลเหล่านี้เชื่อว่าจะนำมาซึ่งพรและความสมบูรณ์พูนสุข และเป็นการสร้างคุณธรรมที่ยั่งยืนในสังคม

3. การสวดมนต์เพื่อสักการบูชาพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ การสวดมนต์เพื่อสักการบูชาพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม) มีบทบาทสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ศรัทธา เป็นทั้งพลังใจและเครื่องเตือนให้ระลึกถึงคุณธรรมและเมตตาของพระองค์ แนวทางการปฏิบัติเพื่อบูชาพระอวโลกิเตศวรนั้นเน้นการสำรวมกาย วาจา ใจ รวมถึงการเจริญเมตตาและปัญญาตามหลักธรรมที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้

ในการสวดมนต์บูชาพระอวโลกิเตศวร มีพิธีกรรมที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยศรัทธา เช่น การจุดธูป น้ำเปล่า และการกราบไหว้ พร้อมกับสวดคาถาที่มีใจความสำคัญในการสรรเสริญคุณของพระอวโลกิเตศวรในฐานะพระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยมหาเมตตาและกรุณาอันยิ่งใหญ่ และการขอพรให้บรรเทาทุกข์ภัยของผู้สวด คำสวดนี้ยังสะท้อนถึงอานุภาพของพระรัตนตรัย ทั้งพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพ ซึ่งช่วยขจัดปัดเป่าความทุกข์โศกและภัยต่าง ๆ ให้บรรเทาลง เพื่อให้ผู้ศรัทธาเกิดความสุขความสงบในชีวิต

ด้วยเหตุผลดังกล่าว วัตรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเจ้าแม่กวนอิมสะท้อนถึงศรัทธาและความเคารพอย่างลึกซึ้งของพุทธศาสนิกชน โดยมีพิธีกรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น การรักษาศีล การกินเจ และการสวดมนต์บูชา ซึ่งมุ่งเน้นการบำเพ็ญกุศล การเสียสละ และการแผ่เมตตาเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ความเชื่อนี้ยังรากลึกในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและแนวคิดจากศาสนาฮินดู ทำให้พิธีกรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านจิตใจและสังคม ช่วยส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและสงบสุขทางจิตใจ

บทสรุป

ความเชื่อในเจ้าแม่กวนอิมสะท้อนถึงศรัทธาและความเมตตากรุณาอันลึกซึ้งของมนุษย์ซึ่งหยั่งรากในพระพุทธศาสนาเถรวาท เจ้าแม่กวนอิม หรือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ เป็นที่พึ่งทางจิตใจและแรงบันดาลใจให้ผู้ศรัทธามุ่งมั่นบำเพ็ญกุศล ช่วยเหลือผู้อื่น และแผ่เมตตา พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การสวดมนต์ การกินเจ และการเสียสละเพื่อส่วนรวม แสดงถึงการผสมผสานหลักธรรมของมหายานเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น การกราบไหว้เจ้าแม่กวนอิมช่วยเสริมกำลังใจในยามทุกข์ และสร้างความรักความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน บทบาทนี้ยังคงเป็นหัวใจสำคัญในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้ศรัทธาในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- เดือน คำดี. (2541). *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ : เกษตรศาสตร์.
- ดนัย ไชยโยธา. (2538). *ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- ๑.
- ดอดด์, เรย์. (2552). *พลังความเชื่อ: เครื่องมือชั้นสำคัญเพื่อชีวิตที่ไม่ธรรมดา (The power of belief) (พรรณิ ชูจิรวงศ์, ผู้แปล)*. กรุงเทพฯ : ต้นไม้.
- ถ้วน ลี เชิง และบุญยิ่ง ไร่สุขสิริ. (2543). *ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร : สายส่งศึกษา.
- ธนาภรณ์ วิวัฒน์สร. (2556). *ทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อความเชื่อเรื่องโชคกลางของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร*. สารนิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- น. ณ ปากน้ำ. (2538). *เจ้าแม่กวนอิม : พระโพธิสัตว์แห่งความเมตตาในศิลปะจีน*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 8)*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมบัณฑิต. (2561). *พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา*. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมยศ อากาศโยธิต. (2546). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (กวนอิม) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาโพธิธรรมาจารย์ วงศ์ศากยะ และภิกษุณีโพธิสัตว์ (วรภัย กบิลสิงห์). (2551). *ประวัติพระกวนอิมมาตา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : บริษัท ส่องสยาม จำกัด.
- ผดพรรณ สุภพันธุ์. (2528). *การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในพุทธปรัชญาเถรวาทกับพุทธปรัชญามหายาน*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วารสารพุทธอาชีวศึกษา ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)

เพชรวารารณ กอบกิจ และคณะ. (2564). เจ้าแม่กวนอิม: พัฒนาการความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนสุนทรนันทน์ ในบ้านตำบลย่านตาขาว อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง. *วารสารสังคมพัฒนศาสตร์*, 4(2), 64-77.

รัตน์ ปัญญาภา และอนันต์ ธรรมอินทร์ลาด. (2565). วัตรปฏิบัติสำหรับผู้นับถือพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม). *วารสารปณิธาน*, 18(1), 187-209.

สมภาร พรหมทา. (2540). *พระพุทธศาสนามหายานนิกายหลัก (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุริยา รัตนกุล. (2549). *พิธีกรรมในศาสนา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.

เสฐียร พันธงชัย. (2543). *พุทธศาสนามหายาน (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). *คัมภีร์พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (พระกวนอิม)*. กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์.

วิทยา ศักยาภินันท์. (2552). อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ : พุทธจริยศาสตร์เพื่อมหาชน. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 16(1), 1-14.

วรรณพรรณ เฟรนซ์. (2560). องค์พระกวนอิมพันกรแห่งวัดบูตต้าบ : พระโพธิสัตว์แห่งความเมตตาในศิลปะเวียดนาม. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 13(1), 68-98.

ครรชิต มีทอง และพระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2563). การศึกษาประวัติและการเกิดพระพุทธรูปนิกายมหายาน. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์*, 3(2), 69-76.

Jing, K. (2562). ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

Lu Yang. (2555). กวนอิม : ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยผู้่ตัน.